

מזמור ה

(15b) (ה) לַמְנַצֵּחַ אֲלֵהֶם (הנחילות וגו' כבר ביארנו שלא נודע לנו טעם בשמות הנגון ואיפשר שקרא נגינות כלום' בנגינות הרבה וקרא נחילות כלי שהיה הנגון חבא מצד הנימין שבו בקולות תכופים זה לזה מלשון נחיל של דבורים והמזמור דומה לשלפניו לחיותו נאמר כנגד אויבים שהיו לדוד בישר' ומתנכלים עליו להעביר חמלכות ממנו אם על אבשלום אם על אחרים ורבו' פשוט²) שעל דואג ואחיתופל אמרו. ואמ' על זה (כ) אִמְרֵי הַאֲזִינָה רִלְאִמְרֵי הַיּוֹצֵאִים דֶּרֶךְ הַפֶּתַח וְהַגִּיגִי הוּא הַמַּחֲשֶׁבֶת כְּמוֹ הַגִּיּוֹן לְבִי (מזמור יט טו) או כפל ענין במלות שונות ואמרו האזינה כאלו יאמ' הם אונך לקולי שהוא משל על שתקתר לתפלתה וכן אמר בינה דרך השאלה כלום' שיתברר לכל³) ששמעת לקולי. ואיפשר לענין פ' זה שהוא יוצא כמו הבן [לחלו] את הסראה (דני' ח טז) שאף זה מבנין הפעיל כמותו כמו הבינה. או פירושו אתה תכין ותדע שאין בי כה לאמרו כפי וכן פירושו בדרש⁴. (ג) הַקְּשִׁיבָה לְקוֹל שׁוֹעֵי כְלוֹמ' שחתן אונך להיות קשבה כי אליך אתפלל ולא אכטח בזולתך. (ד) ח' בַּקֵּר תִּשְׁמַע קוֹלִי כְלוֹמ' תחלת טעמי וראש חכתי במלחמותי הוא שאתפלל לפניך ושמע קולי וכפל הענין באמרו בקר אערך לך ואצפה רל ואקוה סמך לתת לי שאלתי כי ידעתי בך שאינך חפץ ברשע (ה) וְלֹא יִגְוֹרְךָ רַע רִלְאִיגוֹר עִסְךָ אִישׁ רַע וְכֹא יִגְוֹרְךָ כִּדְרֵךְ גִּדְלֵנִי כֹאֵב (אויב לא יח) רל גדל עמי והוא כענין (ו) לֹא יִתִּיצְבוּ הַזֵּלִים וְגו' תאמר וגו'. (ח) וְאֲנִי בְרוּב חֶסֶדְךָ כְלוֹמ' אע"פ שאיני ראוי לכך, מצד חסדך הנטוי עלי אבא ביתך שהוא משל על הקירוב הגדול רל שתקרבי אליך לנשאתי ביתך מטה שאין ראוי לי ושמה תאמ' שאנשא נפשי על זה ואתגאה כשאר בני אדם כשחם זוכים במעלה לא אבל אשת חוה אל היכל קדשך ביראתך רל עם היות יראתך על פני. ואיפשר לרמוז בענין אבא ביתך חשנתו בחכמה העליונה הנמשלת לבית כדכתי' אחר ובנית ביתך (משלי כד כז) וכן ירויון מרשן ביתך (מוזר לו ט). (ט) וְאֲמֵי ה' נִחַנִּי בַצְדָקָתְךָ כְלוֹמ' שתטיעני ללכת בדרך ישרה ובדרך צדקה ומשפט ואמ' לטען שוררי פירושו בו⁵) שלא ישמחו ברעתי אבל אצלי לפרש זה שאני צריך להתחנן לפניך שתוליכני בדרך ישרה עם היות הבחירה בידי הוא כמכת אויבי שמטרידים אותי במלחמותיהם עד שאין לי פנאי לעבוד עבודת תורתך כראוי ומתוך כך אני מבקש קור אלתי שלא תמנעני מדרתם מעבודתך ולא תביאני לחתיאש ולפנות אחר הזמן והוא ענין הישר לפני דרכך. (י) כִּי אֵינִי בְּפִיחוֹ נְכוֹנָה וְגו' רל כפיו

(1) בכיו על. (2) שויט סי ט. (3) לקול בכי. (4) ע' שויט סי

1 ופירשיו. (5) ראביע ורדק.

של אחר מאותם האויבים אין נכונה ואין אדם יכול לכטוח בדבריהם וקרבים
 הוות ר"ל שלפעמים נראים כאזהבים בדבריהם ומכתיחים אותי לחיות רוחם
 נאמנה אתי ולכלתי השתדל ברעתי וקרבים הוות כלום' ובלבם חושבים רעות והוות
 לשון שבר. קבר פתוח גרונם לבלוע כל חיל בני אדם כקבר הפתוח לקבור
 בני אדם שם ויחליקון לשונם בחלקת אמריהם ואחיכ ילכדו אותם ברשתם.
 (יא) האשמים אלהים נראה לי העמידם בחזקת אשמים ר"ל שיכירו כל בני
 אדם בענשם ובלעז קולפאב¹) או פירושו החטיאם ממחשבתם ובלעז פאייפליד
 אילש²) ואז יפלו מטועצותיהם וברכ פשעיהם הדיחם כי מרו בך
 כלום' כך מרו ולא בי שאני לא מלכתי מעצמי כי אתה המלכתני כענין ונחנו
 מה כי תלינו עלינו (שמות מז) ואז בנפלים מטועצותיהם (יב) יש מהו כל חוסי בך
 ותסך עלימו מזרם רעתם (יג) כי אתה ברחמך תברך צדיק וכצננה
 שהיא עומדת ומקפת הנושאה כן תעמוד ותקיף הצדיק ברצונך וצננה הוא מנן
 מקיף האדם משלשת צדדיו ובלעז³) טרגא ותעטרני ענין חקף כמו עוטרם
 אל דוד ואל אנשיו (שיא כג כו) ורצון ר"ל פיוס ונחת רוח ובלעז⁴) אפאנטינט.

מזמור ו

(ה) למנצח כננינות על חשמינית. נראה שהיה כלו משתנה בקולות על פי
 הערכת שמונת יתרים שבכנור ואק"פ שרו"ל פירשוהו על (16b) חמילה שנחנה לשמיני⁵)
 דרך דרש הוא אבל לפי הפשט יראה שאמרו על שניצול מחולי ארוך וחודה לאל על הצלתו⁶)
 ועל הקדר שמחת אויביו והוכיר ענין התפלה שהיה מתפלל בחליו ואמ' (ג) אל באפך
 תזכיהני חודה לאל שהוא מרגיש ומתכוונן שעונותיו הביאותו לכך כי כל דרכיו ית'
 משפט ודרך עונש ותוכחת וחלה פניו שלא יוכיחו באפו ובחמתו אבל לאט כפי כח שכלו
 וחוא בעצמו ענין ואל בחמתך תיסרני וחוא מה שאמר ירמיהו (י כד).
 יסרני ה' אך במשפט ר"ל בדרך מסוצע מלשון יכלכל דבריו במשפט (מזמור קיב).
 (ג) ואומ"ל תואר ופירושו נכרת כלום' הנני ה' והחכמה תיחם לעשיית האדם
 בחמכה ממה שאין חק הדין עליו כלום' אק"פ שאני מתכוונן שהכל ביושר לרוב
 חמאי אתה אלהי הנני כי נכרת וחלוש אני ודל אני ואיני יכול לסבול עוד וחוא

(1) לפני קולפאב יש בכ"י מקום חלק כאלו נפלה וחסרה מלה אחת (וזה כנראה
 פאיי fai) וקולפאב הוא culpable או colpavol מן שם דבר culpa (בל"ר culpa).
 (2) וחו fai falhir elos (ובל"ר fais les faillir). (3) וחו targa וחוא מנן גדול ובל"ר
 targe ובל"ר Tartsche. (4) וחו apagament וחוא שיד מן apagar (מל"ר apacare).
 (5) תוספתא וירושלמי סוף מסי ברכות ושריש מזמור זה סי' א. (6) בכ"י הצלחתו.

ענין רפאני ה' כי נבחה לו עצימי ריל גופי נבחה לרוב כאבי וחזכיר
העצמות במקום כל הגוף כי הם יסוד הגוף ובנינו, ובהלה הוא כענין בעתה.
וענין (ד) ונפשי נבחה לאד ריל לראגת המיתה, ואתה ה' עד סתי
כלום' עד סתי תאריך חליי ותרכאני ביסורין אלו. ואחר שתתפלל על רפואת הגוף
חודיע שרוב כאבו על חמאיו ועל יראת עונש נפשו ואמי' (ה) שובה ה' כלום' סחרון
אסף וחלצה נפשי והוא ענין הצלה כמו הצילה נפשי. הושי עני למען חסדך
כלום' כי ראוי ומחויב אני בכך אבל למען חסדך הציניני וכל זה דרך וידוי שהיה
סתורה וסודה על רוב חמאיו ודרך הכנעה לאל אמר שצריך לו עזר אלהיו חסד
עליון להחיותו ולכפר חמאיו⁽¹⁾ וחודיע שתכלית כוונתו בהיותו מבקש על חיו הוא
לתכלית הצלת נפשו והוא להיותו⁽²⁾ בעוד כחיים חיותו סתמיד בעבודת האל עד
שתעלה נפשו מעלה מעלה אורח חיים למעלה למשכיל והוא אמרו (ו) כי אין במוט
זכרך כלום' אם לא טרח תאדם בחיו לעבודת האל אין לו פנאי בזה אחר המוט
וכן ענין בשאול מי יודה לך (כלום' אם (17^a) לא³) טרח בחיו. והמות והשאול הוא
ענין האכרון⁽⁴⁾ כלום' מי שלא עבד האל בחיו והוא סכת תאוויכים והנרחים
במקום צלמות ולא סדרים לא יוכלו עוד לזכור האל ע"ד אמרם⁽⁵⁾ מי שמרחה
בעיש יאכל כשבת וכן מי שמרחה ביבשה יאכל בים והוא לרוב ענותו⁽⁶⁾ וכוחו
עצמותו ותחויקו נפשו לחיותו בכלל החמאים אפי' שהתשובה מצלת אף בדכרובה
של נפש ובשעת מיתה⁽⁷⁾ מי' היא תשובה פחותה עד שרוב תשוקתו ודבקה בו
היא אצלו כאין והיה מבקש על חיו להתמיד בעבודת האל בחיו עד שיבא לתכלית
השלמות. ואמי' לרוב צרתו (ז) ינעתי באנחתי כלום' נלאיתי לסבול דאנתי
ואנחתי על חליי. אשחה בכל לילה סתי כלום' אבכה עד שרוב דמעי
אני אשחה סתי בכל לילה שהוא עת הכבדת החולי. ואשחה פירושו
וארחץ מלשון ירחץ במים שתרנומו סתי וי' לשון מי שחו⁽⁸⁾ (יחזקאל מוה) וכאשר
יפרש השוחח לשוחח (ישע' כה יא) ונאמר כאן דרך הפלגה, והוא בעצמו ענין
בדמעי ערשי אססה כלום' שמרוב דמעי ימס הערש⁽⁹⁾ וי' אממה כמו
אמאים מלשון סחי ומאום (איכה ג) ר"ל אמאימנה מרוב יגוני ויורה זה מה שלא
הזכיר בה לשון דמעה, (ח) ועששה כמו רקבה (17^b) מלשון עשיאכלם (ישע' נ ט)
וכמוהו ועצמי עששו (מזמור לא) ויש לעזים כמו כחתה עינו (רברים לד ז) ומפרשים

(1) בכי'א חסר מן חמאיו עד חמאיו. (2) בכי'א לחיות. (3) בעמוד זה
חזר וכתב סופר כי"ר עוד הפעם מה שכתב כבר בעמוד שלפניו מאסצע העמוד מן עצמי
ריל גופי עד סופו. אך הוסיף בו מה שהשמיט ושנה דהיינו הרברים מן חמאיו עד חמאיו
ואולי זה גרם השנות כתיבתו. (4) המוסגר חסר בכי'א ולכאורה הוא מיותר.
(5) ע"ז דף ג ע"א. (6) בכי'א ענותנותו. (7) עיין מדרש רות רבה פס' ליני פת.
(8) בכי'א משחו. (9) בכי'ר הערס.

אותו מלשון עשית שאין האור שבתוכו⁽¹⁾ מאיר אלא מאחר תחיצתו. ועתה קח יש מפרשין מלשון עתיק כלום' נזקנה והענין מצד שהזקנה תכהת העינים ותכבדום וי"מ אותו כמו נעתקה ממקומה. ואמרו בכל צוררי פירושו בעבור כל צוררי והוא שאחר הודאתו לא על רפואתו והזכירו תפלתו שהיה מתפלל בתליו זכר השמחה שהיו אויביו שמחים בצרתו ובמחשבת מיתתו ועל ידי זה הזכיר צרותיהם שהיו מצירים ומרעים לו ואמר שכהתה עינו בכל צורריו ר"ל ברוב הצרות שמצירים לו. ואמר דרך בטחון באל (ט) סורו מני כל פועלי און כלום' השמחים בצרתי כי לא יועיל לכם התנכלכם עלי ועל זרעי כי שם ע' ה' וגו'. (י) ויקח כמו יקבל. (יא) יבשו ויבדלו ברפואתי ישובו ממחשבותם ויבשו ממועצותיהם כרנע. וי"מ כל המזמור בענין הגלות שישראל בתוכו כחולים ומדוכאים ומורו מני וגו' רומז לזמן המשיח שיגער במלכי האומות המצירים לנו.

מזמור ז

(6) שגיון פדוד וכו' שהוא⁽²⁾ אחד מכלי הניגון ולרוב עריכתו היה קרוי שגיון כלום' שכולו תענוג מלשון באהבתו תשנה תמיד (משלי ה יט) וענין המזמור החבאר בתוכו שהוא על עניני כוש בן ימיני ונראה שהיה אוהב לו (וימסר לו חרבה)⁽³⁾. ורז"ל פירושו⁽⁴⁾ שעל שאל אמרו וכן נראה ומפני שהטיח דברים כנגדו ביותר מדי לא רצה לפרסם לכתוב שמו בהדיא גם במדעך מלך אל הקלל (קחל' י כ) וכן הוא ג"כ בדרש⁽⁵⁾ וקראו כוש על שם יופיו⁽⁶⁾ כדרך האשה הכושית (במדבר יב) או קראו כן לרמיון שכמו שהכושני לא יהפוך עורו כן שאל לעולם לא היה יכול להתפיים בענין דוד ולחוציא שנאתו מלכו והוא שאמר על דברי שדברים הרבה היו לו עמו וחרבה פעמים התנכל עליו להמיתו ודברי פירושו עניני כמו על דבר הצפרדעים וכן ימיני על שהיה משכט בנימן. ואמ' (ג) אל חי בך חסיתי כלום' ולא בעזרת אדם. מכל רוד פי רמו על החולכים עם שאל לרדפו כשהיה בורח ממנו. (ג) פני יטרף כאריה נפשי כלום' אם ושיגני ופורק ואין מציל כלום' יהי פורק ואין מציל מירו ופורק הוא (182) ענין⁽⁷⁾ שבור והפרדת דבר מדבר וקעקוע⁽⁸⁾ אבר מאבר. (7) ה' אלהי אם עשיתי זאת אמ' זה על שהיו מלשינים אותו לפני שאל להיותו מתנכל עליו כמו שאמר לו דוד כשקרע לו כנף המעיז למה תשמע את דברי אדם לאמר הנח דוד מבקש

(1) שבתוכו חסר בכ"ר. (2) בכ"א שגיון הוא. (3) וימסר לו הרבה כך כתוב בכ"ר וחסר בכ"א. (4) מועד קמן פו ע"ב וכן בתרגום. (5) שו"ט סומור זה סי' א. (6) שם סי' יד, בכ"א הסר ע"ש יופי. (7) בכ"ר כל העמוד משובש וקשה לקרוא והשלמתיו ע"פ כ"א. (8) בכ"א והפררת דבר וקר קע ואולי זה ש"ס תחת קרקור.

רעתך (ש"א כד ו) ועל זה היה מקלף עצמו ואמ' אם עשיתי זאת וכי' (ה) אם נמלתי שולמי רע ר"ל אם נמלתי רע למי שהיה בשלום עמי ולא עוד אלא אפי' אם שלחתי צוררי והפרדתיו ממני ריקם אם בא לידי כלום' שלא כבדתיו או הענקתיו משלי אפי' שהיה שונאי אחר שבא אלי וכ"ש שלא אכבד באנשי שלומי ואם עשיתי כן (ו) ירדוף אויב נפשי ויעשה גם לי כן ולשון ואחלצה לזה הפי' הוא ענין שלוח והפרדה כמו חליץ מהם (חושע ה ז) שפירושו סר ונפרד מהם. וי"מ ואחלצה כמו ועכדיך באו לשבור אוכל' (כראש' מכ ו) שפירושו אבל עכדיך באו כלום' אבל עשיתי ההפך שגמלתי טוב ושלחתי ריקם כשבא לידי שתייתי יכול להורגו ולא רציתי אבל שלחתי ריקם ר"ל בלא שום חיזק ולשון ואחלצה לפי' זה הוא ענין הצלה ואין לשון ריקם נופל בו יפה ואולי פירושו ריקם הייתי מצילו בלא שום הגעת תועלת לידי¹) ורמז על שהיה יכול להורגו במעשה כנף המעי' ובמעשה החנית וצפחת המים (ש"א כו). וירדוף מורכב מפעל הקל ומפעל הדגוש כלום' שירדוף הוא וירדף אחרים אחרי וישיגני, וירסום לארץ חיי ר"ל שיהרגני או שישפילני²) ויבוסני ברמיסת העפר והוא כענין וכבודי לעפר ישכן סלה כלום' אם עשיתי מה שהיה הוא חושב עלי יתנני האל בנפש צרי כה יעשו לי וכה יוסיפו, אבל אחר שאחת ה' יודע שלא עשיתי כן ושואן עול בכפי ושכודון לבו ולא במשפט הוא מתנכל עלי (ז) קומה ה' באפך על שונאי הרודפים אחרי. והיה מדבר בלשון רבים כרומז אל שאול ולא האנשים אשר אתו לרדוף אחריו ואמ' הנשא בעברות צוררי ר"ל שתהיה עברתך נשאת ונגדלה ומתגברת על שלחם. ועורה אלי נראה לי שהוא יוצא כמו לא אכזר כי יעירונו (איוב טא) כלומר עורה אלי המשפט שצוית והוא להיותי מלך על ישראל. וי"מ אותו כמו בודד כלום' ועורה אלי כמשפט צוית. וקרא האויבים (182) להיותם אוכלוסין מרובין (ח) עדת לאומים כי כל השבטים נקראו³) לאומים ועמים וגוים. ואמ' עדת לאומים תסובבך ר"ל שיקיפוך להלחם כך כי הנלחם עם משיח ה' יאמר עליו שהוא נלחם עם האל כדרך בהצותם על ה' (במדבר כו ט) וכענין הנוגע בכם כנוגע⁴) בכבת עינו (זכרי' ב יב) ואמר עליהם ועליה למום שובה והיו יתירה ר"ל סלק שכינתך והשנחתך מהם כענין אלכה ואשוכה אל מקומי (חושע ה טו). או פי' למום שובה לשכת על כסאדין לדונם ולשפמם. ואמ' אחיכ (ט) ה' ידין עמים ותוא לשון הווה כלום' אתה ה' חן עמים כל אחד לפי מעשיו שפטני כלום' שפטני כרין וכמשפט. ואמ'

(1) והו פירוש ר' משה הכהן ו' גיקפילא (ע' ראבי"ע) ופי' ריקם הוא כאן כמו בכל מקום בידים ריקות כלום' ריקם שילחתי ולא לקחתי ממנו כלום. (2) בכ"א ויפילני. (3) בכ"א נקראים עדת לאומים. (4) בפס' נוגע.

אחיכ'ה' כצדקי וכתומי עלי כלומ' כצדקי וכתומי יבא עלי. (י) יגמר נא רע רשעים ר"ל יכלה אותם רע ואין מן התימה אם אמ' זה על שאול ועל עוזרו שכבר אמר לו בפניו מרשעים יצא רשע (שי"א כד) וכן ונקמני ה' ממך (שם יג). ותכונן צדיק ר"ל שתעמידהו על סכנו והוא שתכונן כסא מלכותי. ובוהן לבות וגו' כלומ' ואם יהרהר אדם עלי ועל צדקי נפשי ר"ל שאני קורא עצמי צדיק חנה אלהים צדיק ר"ל האל שאין בו שום¹ עול והוא בוחן לבות וכליות ויודע מי הוא הצדיק ועליו (יא) מגיני סכמתי כי הוא מושיע ישרי לב והוא (יב) שופט צדיק כצדקו וזועם בכל יום על הרשע. וי"א כי (יג) אם לא ישוב כמו ואם יהיה היוכל (כמדבר לו ד) וענינו כי לא ישוב מרשעו ואם לא ישוב מרשעו² חרבו ילטוש האל וידרוך ויכונן קשתו ויכין (יד) לו ר"ל לרשע כלי מות. חציו לדולקים יפעל פירושו ובהציו לדולקים אחרי יפעל או פירושו כל אחד מהציו לדולקים יפעל. (טו) הנה יחבל און כל האיש חרמו אליו ישחית כחנם ובעול והרה עמל וילד שקר ר"ל יחשוב בלבו עמל ויעשה על פי אותה המחשבה שקר. ועמל כשהוא סמוך לאון או לשקר פירושו כמו עמל. וי"ם יחבל מלשון חבלה ילדתך (שה"ש ח ה) וקרא המחשבה הריון וחרבור חבלים והמעשה לידה. ואמ' (טז) בור כרה ויחפרהו ר"ל שהוסיף בעסקו ויפול באותו שחת שפעל ר"ל באותו חבור כלומ' הוא מתנכל להמיתני בחרבו והוא ימות בחרב אויביו. ויפול הוא עבר במקום עתיד והוא כענין (יז) ישוב עמלו ר"ל מעלו בראשו ועל קדקדו (192) חמסו ירד³ כלומ' עונש חמסו שהוא עושה ירר מן השמים על קדקדו ואז (יח) אודה ה' כצדקו וגו'. וי"ם אם לא ישוב חרבו ילטוש על האויב כלומ' אם לא ישוב האויב אשר ילטוש חמיר חרבו וכלי מות אשר הכין, לנפשו הכינם. ולזה הפי' לא יפול יפח חציו לדולקים יפעל ואולי פירושו שעוזרו והם הדולקים והרודפים יפלו בהציו.

מזמור ח

(6) למנצח על הנתיב וגו', נראה שהנתיב היה שם מיוחד לכלי זמר ואולי קראוהו כן לחיותו עשוי כנת או שחרשו א' מחכמי הניגון אשר בנת. וענין המזמור כנגד הכופרים בחדוש העולם וכהשגחה ובשאר הפנות הרחיות והתוריות הנודעות מפי הנבואה מצד התורה. ונ"ל שאמר הנתיב על התורה ע"ש ארון האלהים שהתורה בתוכו אשר הניח בכית עובד אדום הגיתי ולסוף ג' חדשים העלחו לעירו ולביתו בשמחה ובשירים ואז אמ' זה המזמור לשבח התורה ולדבר כנגד הכופרים בפנות

(1) שום חרס בכי"א. (2) ואם — מרשעו חסר בכי"א. (3) רוב עמוד זה

העקתיו מכי"א.

האמונה הנכתבות והרמוזות בתורה ועל זה אמ' (3) ה' אדוננו מה אדיר שםך בכל הארץ ואמ' כן דרך הפלאה והפלגה לרוב פרסום השגחתו בתחתונים כל' מה מאד נראית וספורסת השגחתך בארץ ומי יוכל לכפור בה ואשר במקום אם כמו אשר נשיא יחטא (ויקרא ד כב) שפירושו אם נשיא יחטא ותנה מקור במקום עבר כי המקור ישמשו בו במקום עבר כמו ילדה ועוזב (ירמי' יד ה) שפירושו ילדה ועזבה והוא כאלו אמ' אם נתת הדרך על השמים כלום' אע"פ שנתת הדרך על השמים לא כלתה השגחתך שם אבל יתפרסם כבודך והשגחתך בארץ ואין רוממותך מונעתך מלהשגיח בשפלים. ואפשר לפרש מה אדיר שםך בכל הארץ כלום' שהכוונה יפליגו בשבחך כפי יכלתם ושםך אדיר ביניהם ע"ד כמה שמים חודו ותחלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג). ואמ' (3) מפי עוללים ויונקים יסרת עו"ל (1) רמו על הרוש העולם שהוא מבואר בתחלת התורה עד שהיונק בתחלת למודו מתגדל באמונת החדוש הסושכת אחריה אמונת (19b) כל' הפנות ונמצא חקו והוא האמונה בפנות החן מיוסרת מפייה. ואמ' לטען צורריך כלומר שהיה זה מהכמתו ית' ליהר לבם על זאת האמונה עד שיתגדלו עליה טעת ילדותם (5) והפכים המתנ[גרים] שלא יפתום ללכת אחרי דעותיהם והוה להשכית אויב ומתנקם ולשון מתנקם כזה נופל על הכופר באמונה מצד ראותו העדר הסדור ורואה רעות מקיפות אותו עם צדקו נפשו ויחרף (4) מזה מערכות האלהים חי ליהם לו לאות והעדר ממשלה והתיהם כל הדברים למקרה או למערכת התולדה והוה לשון ומתנקם כלום' שהוא סוכר לעצמו מקרה הנקמה מהם בדברים האל' שלשון התפעל על אחד מרכיו אם סבוב המקרה לעצמו איננו בו כמו מתרושש מתעשר. ואחר שמפר אמונת החדוש והשגחה אמ' להפלגת רוממותו ולהכירו שפלותו כנגד שאר נבראים (6) (7) כי אראה שמיך וגו' כלום' כשאני רואה שמיך וגו' (6) אני מכיר שפלותי ואמ' (ה) מה אנוש כי תזכרנו כלום' להשפיע השגחתך עליו והוא בעצמו ענין ובן אדם כי תפקדנו. ואמ' (1) ותחסרהו מעט וגו' כלום' לא סוף דבר שהורדת השגחתך עליו אלא שהנחתו נפש מבינה (7) מתדבקת עם העליונים עד שמעט הוא מה שחסרתו מן המלאכים והוא ענין וכבוד והדר

1) נ"ב עוללים כמו קטנים, אמנם הם גדולים מיונקים והראיה עוללים שאלו להם (איכה ד ד) וי"א כי ע"ש הלכלוך נקראו התינוקות עוללים וכן פורשו ועוללתי בעפר קרני (איוב לו טו). ויסרת עו"ל כמו יעצת וכן יסד המלך (אסתר א ח) נוסדו יחד (מוסור ב) ועל אלה חוסר שלמה כלומר על אלה החיעץ (רח"ב ג ע"ש). העצה חסוד למעשה כיסוד לכנין והם לא ידברו בניהם בעצמו ראיות על חסודך... ישלח בהם כח הגדול. ועו"ל ענין כח וגבורה ועו"ל חפסוק כי גבורת השם וכחו נקראת [בפי] קטנים מגדולים (ועיין פירושי ראביע ורד"ק). (2) עסוד זה כמעט הכל מפורש בכ"י והושלם ע"י כ"א. (3) בכ"א היולדת. (4) שם ויחצף. (5) שם אוהביו בראיו. (6) כשאני רואה שמיך וגו' חסר בכ"י זה. (7) שם מהכמתו.

ת ע ט ר ת ו ר"ל הקיפהו וכן עשיהו מושל ומנהיג על כל התחתונים והוא אמרו
 (1) ת מ ש י ל ה ו גו' צ נ ה ו גו' כ ל ו מ' השולטנות על כל הבחמות והחיות והעופות
 לעבור בהם אורחות ימים למשול מקצת אל קצת. ואמ' (ה) ה' ארונים
 כלום' איני רואה בזה דבר אחר אבל שהגיע פרסום השגחתך ומעלת יחודך בארץ.
 והו הנראה לי. ושאר המפרשים האריכו בה דרך אחרת כמו שתבין מפירושיהם¹.

מומור ט'

(6) ל מ נ צ ח ע ל מו ת ל ב נ וכו'. הרבה טרחו המפרשים בענין מלות אלו
 ר"ל על מות לבן, מהם שפירשו על מות שתי מלות שראויות להיות אחת כמו
 פקח-קוח (ישעי' מא) יפה-פיה (ירמי' מו) וכלי זמר הוא נקרא עלמות כדרך
 עלמות שיר (מומור מו). (20^a) ו ל ב נ ר"ל ללוי אחר הנקרא בן כאמרו בן ויעזיאל
 ושמימות² (דחי' טו יח) ואע"פ שאין סמנהג הלשון להפיל למיד פתוחה על
 שם העצם, נשתנה הלשון הזה דרך זרות. וכוונת המזמור לרעמם שבח והודאה
 בהכנע צורריו לפניו והכונן כסא מלכותו על אפס ועל המתם. וי"ם על מות שתי
 מלות כמו על מיתת ולבן שם העצם על איזה אויב מושל בחזקה ברוב גאות. וכן
 י"ם שפירושו על מות נבל והוא הפוך והכוונה על נבל חכרמלי זה ודאי רחוק
 כי נבל לא הרק לו ולא לישראל אלא שהיה כילי ופחות. וי"ם [לבן] ונבל רובו
 על גוג ומגוג והוא נבואה קתירה. וי"ל על מות לבן כמו הבן והלמיד יתירה כמו
 הרגו לאבנר (שי"ב ג ל) ורובו על מות הבן הנולד לו תחלה מבת שבע אלא שאין
 לשון המזמור מתישב בו יפה וכן י"ם אותו בדרך זה לנבואה הקתירה בוטנו ומאמרו
 א ל י ע ו ז א נ ו ש. ומ"ם רוב המפרשים מסכימים שאמרו על גלית ולכן כמו הבן
 והלמיד יתירה והבן ר"ל האמצעי והוא שגלית קראו הכתוב איש הבינים מפני
 שכאו פלשתים על ישראל ואמר שם ושאלו ואיש ישראל נאספו וגו' ויערכו מלחמה
 וגו' ופלשתים קומרים אל ההר מזה והגיא ביניהם ויצא איש הבינים ממחנה
 פלשתים גלית שמו (ש"א יז) וקראו איש הבינים להיותו עומד בין שתי המערכות
 ואע"פ שא"כ היה לו לכתוב יוד בין תבית והנון³). והתחיל לשבח השם על הרגו
 אותו בזה המזמור והוא אומר (ג) א ו ד ת ה' ב כ ל ל כ י כלום' כמובן כוונה
 א ס פ ר ה כ ל נ פ ל א ו ת יך כלום' שכשאייר⁴ לאדם גם אחד יזכור שאר
 הנפלאות על ידו. (ג) א ש מ ח ה ז א ע ל צ ה בך כלום' ידעתי כי שמחתי בך כלום'
 שמאתך יצא נצחוני⁵). ואמ' (ד) ב ש ו ב א ו י ב י א ח ו ר כלום' שכרחו כאמרו
 ויראו הפלשתים כי מת גבורם ויגוסו (שם יז גא), (ה) כ י ע ש י ת מ ש פ ט י

(1) בסוף המזמור הוסיף סופר כ"א: וענין עובר ארחות ימים כי בהכנס

עשה ספינות יכירו אורחות ימים. (2) בכ"א בן ויעאל: וישתמרות. (3) בפס' כתיבו

הבנים. (4) בכ"א שני אשיר. (5) בכ"א נצחתי.

ודיני כלום שנלחמת בעבורי ישבת לכסא וגו' כלום' אתה שופט צדק
 ישבת לכסא משפט שהיה סחרף את ישראל (20b) כאמרו אני חרפתי את מערכות
 ישראל [היום הזה] תנו לי איש ונלחמה יחד (שם פס' י) וכן כי חרף מערכות
 אלהים חיים (שם פס' כו). ואמ' (1) גערת גוים ר"ל הפלשתים אבדת רשע
 גלית וגערת בלא קשר חבית ר"ל השחתם כמו הנני גוער לכם את הזרע (מלאכי
 ב ג) ור"ל על שמתו חרבה מהם כדכתי' ויקומו אנשי ישר' ויהודה וירדפו את
 הפלשתים וגו' ויפלו חללי פלשתים (שם כב נב). שם מ' חית לעולם ועד
 ר"ל אבדון נצחי. (1) והאויב הוא קריאה כמו הקהל חוקה אחת (בסדר טו טו)
 חדור אתם ראו דבר ה' (ירמ' ב לא) כלום' אתה האויב היית סחרף מערכות ישראל
 ומגם עליהם תשלים ותגמור חרבותיהם לנצח וכאלו כבר נעשה היית אומ' תמו
 חרבות לנצח כלום' שכבר השלימו חרבותיהם כלום' שאין להם עוד עז (1)
 שנחריבם והקרים שנמשח היית (2) אומ' שלא יבנו לעולם אבל שיאבד זכרם.
 ותמה כפל הכינוי לא צורך כמו ותפתח ותראה את הילד (שמות ב ו). (מ) ות'
 לעולם ישב וכונן למשפט כסאו על גאותך ושפט בצדק והיה (1) משגב לדרך
 ומפלטי לעתות בצרה ר"ל לעתות הצרה והביתית יתירה או הוא במקום
 חיא ולכן יבטחו בך ה' וגו'. ולכן אמ' כמעורר לעם (יג) זמרו לה' יושב ציון
 כלום' שהוא יושב בציון ואע"פ שבזה הזמן עדיין היה הר ציון ביר היבוס' אמ'
 דרך נבואה על כי שם ישכון הכבוד ומשם יגידו בעמים (3) עלילותיו
 ונפלאותיו. (יד) וחנני ה' הוא נקרא בפתחות החיית והענין כמו שחננתני בזה
 האויב והיית מרום סי' שערי מות חנני ותראה עניי ודאגתי מכל שונאי.
 ואמרו (יג) כי דורש דמים אותם זכר חוזר להשגחת האל על עצמו כלומר
 דורש דמים זכרם ולא ישכח צעקתם. וצעקת עניים, קרי והכוונה עניים כי על
 חרוב העניים הם עניים. ואמרו (ט) לען אספרה חוזר לפסוק חנני ח'. כי
 דורש דמים היה ראוי להיות קודם לפסוק חנני ה' וכמוהו צעקו וה' שמע
 (מזמור לד) כמו שיתבאר. ולען אספרה ר"ל לען שאספר וגו'. ותהליך
 בוידר כמו תהלותיך (5) וכמוהו נלאית ברוב עצתיך (ישע' מז יג) ואמרו כל תהליך
 ר"ל על (21d) הנמים שארעו לו לא כל תהלות האל שהרי כתי' מי ימלל נכורות ה'
 ישמע כל תהלתו (תהלי' קי ב) ובשערי ב'ת ציון הוא דרך נבואה.
 (ט) פ' בעו גוים וגו' פ' הפלשתים שכאו להלחם על ישראל ונפלו מסועצותיהם
 ונלכדו ברשתם. (ח) נודע ה' וגו' פ' במלחמה זו והוא שבפועל כפיו נוקש

(1) בכ"א עוז עזר. (2) בכ"י חיתה. (3) בכ"י פעמים. (4) וכן הוא בנוסחינו.
 (5) ולפי דעתי תהליך לשון יחיד והיחיד נוסף לקראו הח"ו בסגול ולא בשוא נע
 מפני טעם עולה ויורד שהוא מפיסק חסיד ולא האתנה אם שניהם בפסוק ודומה לזה אוריך
 אורו ומכריכך ברוך.

רשע ונוקש בצרי הקויף כמו נוקש בפתח כלום' שכחשתדלוחו נהרג. וי"ט על שנתרג כחרבו (שנאמ' עצמו) ⁽¹⁾ כדכתי' וירג דוד לקראתו ויעמוד על ⁽²⁾ הפלשתי ויקח את חרבו וימותתחו (שיא יז נא). הגיון ס' לה כלום' זה הפלא וזאת התשועה היא לנו הגיון ודבור של שבח לעולם. (יח) ישובו רשעים לשאולה שאול הוא הקבר והוא העפר ומתוך כך ראוי לומר בו ישובו כמו כי עפר אתה ואל עפר תשוב. וכדרש ⁽³⁾ פירשו שאול גיהנם ורמו ליום הדין שאחר שתצא נשמתם מנהינם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובון שם מנפש ועד בשר ⁽⁴⁾ והוא כבדרש ⁽⁵⁾ משל חגיגה והסומא ולשאולה כמו לשאולה והיא יתירה שכל תיבה שצריכה למ' בחלה המיל' לה ה"א בסופה וכדרש פירשו מפני כך למדרגה התחתונה של גיהנם (יט) כי לא לנצח וגו' כלום' אם חרעו פלשתיים לישראל לא יהיה בן נצח וכן לא תאבד תקות עניים לעד והכתי' עניים כמו שפירשנו למעלה. (כ) אל יעזו אנוש כלום' לא יתגבר ישפמו גוים ר"ל יקבלו ענשם ועל פניך כמו לפניך. (כא) ומורה בה"א כמו מורא כאל"ף עשה להם דברים שעל ידם תשית להם מורא ר"ל שייראוך וידעו ויכירו כי אנוש ה"מ ס' לה ולא חיה להם תקומה כנגד האל ית'.

מזמור י

למה ה' וגו' נראה שזו המזמור נאמ' על זמן הגלות שחאומות במעלה והעם הנבחר בשפל ורומסים אותם ומחללים ⁽⁶⁾ ואמ' על זה ⁽⁶⁾ למה ה' תעמוד ברחוק כלום' שתמלק השגחתך מבני ותמשני ביד אויבינו ותעלם עיניך לעתות שאני בצרה וחנה הרשע כנאותו ⁽⁷⁾ ידלק עני ר"ל ירדפתו מלשון כי דלקת אחרי (בראשית לא לו) יתי רצון מלפניך שיתפשו אותם הרודפים במזמות שחשבו וזו ⁽⁷⁾ נאמ' על כל אחת מן המזמות. וי"ט זו ^(21b) כמו אשר ואיגנו נכון: (ג) כי הל' רשע כלום' ראוי ⁽⁸⁾ לך ולמעלתך שתענישהו על זה כי הוא מחלל עצמו כחמלא תאותו לומר כי ידוע עשתה לו. ובוצע בדרך ר"ל שהוא סברך הכובע ר"ל הגזלן ותחסמן הוא ואוחזי דרכו ומנאץ האל לדבר עליו תועה לומר שאין לו יכולת להציל עשוקיו מידו והוא ענין ⁽⁷⁾ רשע כגובה אפן ר"ל סרוב גאותו לא ידרוש אללים אבל כל מוטותיו הם שאין אליהם או שיכפור במציאותו לגמרי או שישוללנו מן היכולת. ואפן ר"ל פניו כמו וישתחוו ⁽⁷⁾ אפים ארצה

(1) שני עצמו מיותר וצריך למהקו ואולי הוא פ"ס החת של עצמו.
 (2) שם כתוב אל הפלשתי ויקח את חרבו וישלפה מתערה וימותתו. (8) עיין פירש"י כמן והוא מפנהררין קה' ועוד בר' פ"כ למלת סדומה ופסיא למ' חרנה ופי' למ' מצרימה וש"מ כאן. (4) מנפש ועד בשר לה"כ ישע' ית. (6) משל חגר וסומא מפנהררין צא עיב ויקריר פיר. (6) אולי צ"ל ומחללים אותה כמו מלאכי א"י. ובכ"א כתוב ומחללים תמיד, או צ"ל ומתהללים ע"ד פסוק ג. (7) בכ"י וזה. (8) בכ"א אינך ראוי.

(בראשית טו ו). ומפני שצורת הפנים תלויה באף נקראו הפנים בשם האף ובלעז
 פאץ¹) ויחס הגאווה לפנים אע"פ שהיא בלב מפני שגבהות הלב²) מתראה בפנים
 ע"ד ובתכונות כפיו ינחם (סוף מוסור עח) ותקש בחפץ כפיה (משלי לא). וי"ל
 כי חלש רשע כלום' הוא רודף העני ושוסחו³) וכווזהו וכן מהלך הרשע אשר
 יעשה כמותו וכתאות נפשו ומי שברך הרשע נאץ ה'. ולי נראה כי הרשע יהלך האל
 כשהמציאותות נפשו ותילויו אין אצל הש"י כי הגזלן המברך את האל על הצליחו
 בגזלותיו הוא מנאץ האל: (ה) ויחילו דרכיו פי' הצליחו דרכיו בכל עת כמו
 לא יחיל טובו (איוב כ' כא) ומפני זה הוא מתנאה כדרך כי בחמה שמן חלקו
 וגוי (חבקי' א) מרום משפטיך מנגדו כלום' משפטיך ועונשיך מרום
 מנגדו ר"ל רחוקים ממנו ר"ל שאינו נענש על חטאיו והוא יפיה ככל צוררו
 כלום' שדוחה אותם מלפניו בנפיתת הפה לבר כמוץ לפני רוח ומפני זה (י) אמר
 בלבו כל אמוט לדור ודור אשר לא ברע ר"ל מפני שהוא רואה
 עצמו דור דור בלא רעה ובלא הפסק הצלחה. (י) אלה פיהו מלא כלום' מרטה
 תקולם ומשנת לאתרים⁴) שהוא יעשה כך והוא מלא בלבו מרסות ותוך ומלת
 מלא משמשת לפניו ולאחריו. ותחת לשונו כשהוא מברך עמל ואון:
 (ח) ישב כסא רב הצרים כלום' באלו הערים הפרוזת ישב לו כסא רב ויהרג
 גקי במסתרים לקחת ממנו ועיניו לחלכה ר"ל לחלך יצפוננו ללכדו. (ט) יארוכ
 במסתר כאריה בסכה שיארוכ משם אם מרחוק בהמות או חיות שלא
 (228) יראוהו ולא יפרחו מיראתו עד שיראה קרוב להם ויטרפם כן הוא יארוכ
 לחטוף עני. והמשל על ישראל שהם בגלות עם כוזו ושסוי. ואמ' אחיכ
 יחטוף עני במשכו ברשתו כפל הענין במשלים שונים והוא שהמשיגו
 לציד שפורש רשתו ועומד ברחוק ממנו במאד כשלא ישמר העוף ממנו והכלי
 חרשת בירו וכשיפול העוף ברשת ימשוך הרשת בחכלים שכירו והעוף נתפש.
 וחזכיר אח"כ תחבולה אחרת והוא (י) ידכה ישוח כלום' יעשה עצמו נדכה ושח
 לחליו כדי שלא תשמר ממנו החכורה המודמנת לו וילך עמהם בלא כח ובהגיעו אתם
 למקום רבצו ביערים או בפתחים יראה אז כחו וגבורתו ולמטאותו ואז חיל כאים
 עת הנדכאים חפול בעצומיו ר"ל בגבורתו ובכחו. או נפרש חיל כאים
 ממון הנדכאים והיא כתובת מלת אחת ונקראת בשתיים⁵) כמו מלכם תרכאו עמי
 (ישע' ג טו) וכן בגד (ברא' ל יא) וכן ממיני אשדת לבו (דברים לג) והם טו
 תיבות כמו שכתו' במסורת. (יא) אמר בלבו שכח אל כלום' זה העולם תתחתון
 וחזכיר בו לשון שכחה כלום' אע"פ שידעו שבראו אח"כ והסתיר פניו ולא
 ראהו לנצח ר"ל משעה שבראו ותלאה כי הניחו במשמר המבטע ובהנהגתו.

1) פאץ face מל"ר facies. ובכ"א אסן. 2) תחת הלב כתוב בכ"י הפה.

3) וישוסחו בכ"י. וישוסחו וכווזהו בכ"א. 4) צ"ל לאחר. 5) בכ"י שנים.

או נפרש אמר בלבו שכח אל זה העם והסתיר פניו ממנו כל ראה ר"ל נתיאש ממנו וכל יראהו¹) לנצח. ואחר שזאת היא מחשבתו (יב) קומת ה' אל נשא ידיך כלום' תראה גבורתך ואל תשכח ענוים כי (יג) על מה נאמן רשע אלהים מפני שהוא אומר בלבו לא תדרוש ולא תפקוד עליו כדרכיו ואולם מחשבתו שקר כי אתה ה' (יד) ראית דרכיו וחטאיו כי אתה עמל וכעס תביט כלום' מעשה חרשע תכיטהו ותצפנהו למועד שמור לרעתו לתתו כידך ר"ל להיותו נמסר ביד עונשיך ולכן עליך יעזוב (רשע)² חילכה ר"ל החלך והדל עליך יסמוך ויעזוב לך משפטו ודינו בזכרו כי הרבה פעמים היית עוזר יתום וסי שאין בו כח. ולכן ה' (טו) שבור זרוע רשע ר"ל כחם ותקפם. ואמרו תדרש רשעו כל תמצא פירושו המפרשים שתדרוש רשעו ותקנישנהו³) ואם תעשה כן לא תמצא עוד בארץ כי כלם נוסרו לעונשיך. ולי נראה שהוא שב אל הזרוע כלום' שבור אותה זרוע של רשע ר"ל אותה גבורת הלב שהיתה³) חושבת שאין לה שום עון ושהיא מפשפשת כמעשיה ולא תמצא בעצמה עון אשר חטא ואז בהשחבר כחם ותקפם יתיה האל⁴) מלך עולם ועד כדרך והיתה לה' המלוכה (סוף עובדיה) ויאברו גוים הכופרים באמונתו מארצו. ואמ' (יז) תאות עניים שם עת עבר במקום עתיד. ואמרו תכין וגו' תכניהו ותמהו לעבודתך ותשים אונך קשבת לתפלתם (יח) לשפוט משפט יתום זרך להשיבם על ארבתם בלי שיוסיף עוד שום אדם לשכרם ולחוציאם מן הארץ והוא בענין לערוץ אנוש מן הארץ ולערוץ כמו לשבר, אולי תערוצי (ישע' מז יב) בערוץ נחלים לשכון (איוב לו) במסקף פורה כמערצה (ישע' יג) או הוא לשון מורא כדרך אל נערץ (מזמור פט ח) לא תיראון ולא תערצון (דברים א כט)⁴) וזוהי פירושו כל יוסיף עוד להחירא מאנוש מן הארץ.

מזמור יא

(ה) למנצח לדוד זה המזמור אמרו דוד אחר שבאו פלשתים להלחם בקעילה והלך שם להלחם להושיעם מידם ואקיפ שבכתוב אמ' ויוגר⁵) לדוד לאמור הנח פלשתים נלחמים בקעילה (ש"א כג) מים נראה שבני קעילה שלחו בעבורו ואחיכ רצו להסגירו ביד שאול ויצא משם עם אנשיו ונבלט ואז אמר⁶) בה' חסיתי כלום' אני בה' חסיתי ואיני ירא מתחבולותיהם אבל אתם איך תאמרו כלום' איך הייתם אומרים לנפשי על נפשי נודי חרכם צפור ר"ל לנווד לחר שלכם מחר צפור ויוד נודי יתירת. או פירושו איך הייתם אומרים לנפשי נודי כצפור ללכת לחר שלכם מחר כצפור (כ) והנה חרשעים שביניכם היו כוגדים

(1) בכי יראהו. (2) רשע הסגרנו כי מותר הוא. (3) שהיית בכי.

(4) שם בפס' לא תערצון ולא תיראון. (5) שם בפס' ויגדו. (6) בכי בך ה' חסיתי.

כי ודורכים קשת לשונם וחצי דבתם כוננו על יתר הקשת לירות כמו אופל ר"ל כחשאי ובבגידה לישרי לב ר"ל למי שתוא ישר לב ואין בו עון. או קרא רכילותם ונלותם אותו אל שאול דריכת קשת וכוננות חץ על יתר כי הם הגורמים והמביאים לכך, ואמ' (ג) כי השתות יהרסון כו' פירושו מצלי איך קשיתם הרעה הגדולה הזאת ושלמחם רעה חתה טובה שהושעתים [23^a] מיר פלשתים כדכת' וילחם דוד עם פלשתים וגו' ויך מהם מכה גדולה ויושע דוד את יושבי קעילה (שם) ואפי' לא הושעתים וכן שיחריבו פלשתים את עירכם ויהרסו שתותיכם ר"ל יסודותיכם מה הייתי אני בכך חוטא שתביאו עלי רעה גדולה כזאת והוא כענין צדיק מה פעל אבל אני איני מספיק¹) כי בה' בטחתי שהוא עם היותו (7) בהיכל קדשו ובשמים כסאו אז השגחתו שופעת בחתונים והוא אמרו עיניו יחזו עפעפיו יבחזו בני אדם לתת לאיש כמעשהו ואם פעם יכהילתו ויפחידו ויגיעו לצדיק צרות ומצוקות (ה) ה' צדיק יבחן כלום' ינסהו לראות היעמד לבו²) ולא שיעלם ממנו קודם היותו אבל תאמ' הבחינה לעיני האדם כלום' יסכב שיבחן לבני אדם עד שיכירו בו שאינו מהרהר אחר מדות האל ית' ולכן נמלטתי מירכם בעזרו ומכטתו ורשע ואוהב חסם ועול שגאה נפשו. ולכך (ו) יסטר עליהם פחים ומוקשים להלכר בהם בעונם ור"ל עונשים וצרות. ורוח זלעפות ר"ל רעדות או שרפות יהיה סנת כוסם ר"ל חלקם ואף מלה מנה הוא לשון חלק וכא לשון על הלשון כמו ארבת עפר (רניאל יב ב). (ו) כי צדיק ה' צדקות אהב ר"ל איש צדקות כמו ואני תפלה (מזמור קט ד) ישר יחזו פניו כלום' שפניו ישניחו על הישר ופנימו כמו פניו כמו עלימו (דברים לב כג) שהוא כמו עליו.

מזמור יב

(6) למנצח על השמינית. כבר ביארנו מעם שמינית וענין המזמור הוא כענין שלפניו או כדומה לו מאותם שהיו מבטיחים אותו ואח"כ היו מנלים אותו לשאול ואמ' על זה (3) תושיעה ה' כי גמר חסיד וגמר הוא בודר³) כלום' אבדו כל החסידים ר"ל ואין מי שיוכיח וינהיג את העם דרך ישרה עד שפסו ר"ל כלו ואפסו אמונים⁴) ר"ל דברי אמונה מבני אדם ואין אדם מוצא עמם רק בגידות ואין אדם יכול לבטוח בדבריהם. (2) שזא ידברו איש את רעהו כלום' זה מנהגם וכן ידברו בשפת חלקות ובלב לב ר"ל שמראים בדבריהם לב אחד לטובה ולכם בקרבם לרעה. ואמ' דרך תפלה (7) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון סדרת [23^b] גדולות ר"ל גבוהות. (ה) אשר אמרו ללשוננו

(1) אולי צ"ל מספיד או ספחה. (2) מלה"כ יחוקאל כב יד. (3) בודר הוא שועל עומר. (4) כב"י ור"ל כלו ואפסו ואמונים.

ננביר כלומי לשוננו¹) ננביר כל מה שנרצה וחלמ'ד הראשונה יתירה כמו חרנו
לאבנר (ש"ב ג י²) וכן אומרים שפתינו אתנו מי אדון לנו למנוע
דברינו. ואמר כאלו האל ידבר (י) מ שור קניי'ם ר"ל מכה שור שהרשעים עושים
לעניים ומאנקת אביונים שצועקים על חסמם עתה אקום יאמר ה'
ולא אסכול עוד ואשית בישע העניים מאשר יפיה לו ר"ל שילכדחו בפחו
ורשתו וכן יפיהו קריח (משלי כט ח) שפירושו יציבו פה כן פוי' זולתי³). ולי
נראה אשית כמו אלחם מלשון שות שתו השקעה (ישעי' כב ז) כלומי אלחם
בישע הצורר אשר יפיה לו ר"ל אשר יציב פחים לאכיון ללכדו. ואמ' (י) אמרות
הי כלומי' ואל תחשבו שדבר ה' לא יקום כי אמרתיו טהורות בלא שום סיג ותם
ככסף צרוף בעליל לארץ כלומי' והוא ידוע כמפורסם בכל הארץ כי
עליל פירושו לשון גלוי וחזר על הכסף שדבריו ככסף צרוף המזוקק שבעתים
ר"ל פעמים רבות. (ח) אתה ה' תשרם ר"ל העניים והאביונים תצרנו ר"ל
כל אחד מהם טן הדור זו ר"ל הצרם לעולם מזה הדור הרע אשר (ט) סביב
הצדיקים רשעים יתהלכון להרע להם כרום זולות לבני אדם ר"ל
בזה הדור הרע אשר הזלות והקלון והוא המעשה הרע רם ויקר לבני אדם ר"ל
שמשבחים הרע ומחזיקים בו.

מזמור יג

(6) למנצח וגו' (3) עד אנה וכו' זה המזמור נראה בו דרכי חרש⁴ שאמרו
ד' פעמים נאמ' כאן עד אנה כנגד ד' מלכויות כלומי' שהמזמור נאמר בנבואה על
הגלויות העתידים והוא עד אנה תשכחני נצח בכבל ואע"פ שכתו' נצח כל
זמן ארוך יקרא נצח כמו ועברו לעולם (שמות כא ז) עד אנה תסתיר במדי
(ג) עד אנה אשית ביון עד אנה ירום באדום. ואשית עצות פירושו עד
אנה אצטרך לחשוב עצות בנפשי מצד היגון שבכלי. יום יום ר"ל יום יום או
פירושו אפי' היום שמצד טרדת העסקים אדם שוכח יגונו. עד אנה ירום ר"ל
שימשול בי. (ד) האירה עיני פן אישן הסות זה חוזר על גלות אדום כלומר
האירה עיני ר"ל [244] חוצא לאור תקלומות אורך זה הגלות פן אישן בו כשינת הסות
ר"ל לרוב אריכותו יתיאש אדם ממנו כחתיאש מן הסת. (ה) פן יאמר אזיבי
יכלתי' נראה שחזה לאל יתי' כלומי' יכלתי' לאלהיהם להשתקבר בכניו לעולם.
(י) כח סדך במחתיו וגו' דרשו בו ד' נחמות כח סדך במחתיו בכבל יגל לבי
במדי אשירה לח' ביון כי גמל עלי באדום⁵). ואצלי לפרש באמרו האירה

(1) בכ"ו ללשוננו. (2) ניב או ר"ל בעבור ללשוננו תהיה לנו גבורה.

(3) עיין פירש"י כאן מה שהביא בשם מנחם ופוי' אכן עזרא במשלי שם. (4) שו"פ סי' א.

(5) שו"פ סי' ד.

עיני שרמו לעצמו ועל זמנו והוא לאחר שנבא שעבוד ד' מלכות חזר לזמנו שחיו אויביו רודפים אותו ומטרידים אותו ואין לו פנאי להתכבד כנפלאותיו. ואיפשר ג"כ שהכל נאמ' על זה ולא יזוה משני אלו האחרונים אמ' האירה עיני וגו' כלום' תן לי עור אלהי להשלים גופי ונפשי והוא ענין האירה עיני פן אישן הסות כלום' פן אישן אחר סותי ר"ל שלא תתאחר נפשי...¹ ר' זה הוא נקרא שינה כאמת כדרך אמרם² תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ולזה חפ' יחיה ענין פן יאמ' אויבי יכלתיו אל דוד.

מזמור יד

(6) לִמְנוּחַ לְדוֹד וְגו'. זה המזמור ירא' שהוא נאמ' על נבואת חרבן בית ראשון ונלותם כבכל ואמ' על נבוכדנאצר אמר נכל כלבו אין אליהם כמו שידוע בכני בכל שחיו עובדים לאלילים התקייבו עליה ר"ל פעולה כמו שקשו מעשים נשחתים ואמ' השחיתו [תתקייבו] לשון רבים על כל בני חילותיו וקראם (כ) בני אדם למסלותם והמוניותם בהקדר כל חכמה מהם כמו גם בני אדם גם בני איש (מוזר מט ג). (ג) הכל סר כלום' סן הדרך הישר וי"ם כענין באוש מענין ויבאש (שמות כא) שתרנוסו וסרי. נאלחו כמו נשחתו וי"ם נמאסו מלשון חלאתה (יחזק' כד ו) שהוא לשון זוהמא והוא הפוך. (7) הלא ידעו כל פועלי און אוכלי עמי אכלו לחם וגו' גיל כמו אקיפ שהם נשחיתים במעשיהם חרעים זה בעקירה פלונית [וזו בעקירה פלונית]³ כזו כלם שוים ר"ל להרע לישראל וכל שיוכל מהם לאכול את ישראל בכל פת, הוא בענין⁴ כאוכל לחם הסודות. ה' לא קראו כלום' לא ברכו את האל באכילתם ולא הודו לו בתצלחתם כי הם חושבים שהכל בא [24b] לחם מצד גבורתם ומקלתם כמאמ' ידנו רמה ולא ח' פעל כל זאת (רברים לה כז). ואמ' דרך נבואה (ה) שם פחדו פחד רמו על נבוכדנאצר לזמן היותו נטרד מפני אדם ועל [כלשאצר]⁵ בנו כראותו היד כותכת על הכותל שיאמ' בו אדין⁶ מלכא ויוחי שנוהי ורעינוהי יבהלנוהי וקטרי חרציה משתרין (רניאל ה ו). כי אלהים כדור צדיק ר"ל רניאל ותכריו. ואמ' על האויבים (ו) עצת עני תבישו כי ח' מהסו. וניל כי כמו כאשר כלום' כשתראותו בופח באל תקמידו עצתו ומתשכתו כמבויישת וחוזרת ריקם מענין ומשברי אל תבישו⁷ וכן היה שהיו חושבים זמן שבקים שנה וכשנראה לחם שנשלמו ולא נגאלו היו אומרים שלא יצאו עוד מחלזות ושכמחונם הכל וריק: (ז) ומי יתן לדעתה אינו לשון בקשה ותחנה אלא דרך הפלגה כלו' אינם יודעים מי הוא הארון שיתן מציון ישועת ישראל ואז יגל יעקב ישמח ישראל.

(1) כאן ד' מלות מסושששות וקשה מאד לקראם ואולי יש להשלים כך: ורוחי ושכלי שאישן בקבר. ועיין פירוש המחבר סוף מוזר טז. (2) ברכות סד. (3) המוסגר הסר בכ"ו. (4) אוצ"ל בעיניו. (5) חסר בכ"ו. (6) בכ"ו באדין. (7) במוזר קיפ קפו ואל הבישני משברי.

מזמור טו

כבר ביארנו בלדותנו בכחור התשובה ומתנאיה לקנות לעצמו תכונות
 חדשות (כחמת¹) מדות מגונות אף כמה שאינו עבירה גמורה ובקנין כל מדה
 מעולה אף כמה שאינו מצוה מיוחדת וכרדיפה פעולות החסד לפנים משורת הדין
 וכן לכל אדם הרוצה לחשלים עצמו בתכלית שלימות צריך לאחיות אליו הרכיבים
 ולהודעת זה אמר (ה) ה' מי יגור באת לך כלום' מי הוא שיוכל² לעמוד בטוח
 להיותו מן חגרים כאחלו ומן השוכנים במקום קדשו ר"ל חרביקים בו ובמחיצתו³
 ית'. (ג) הולך תמים ר"ל לא שיתגאה וישתרר כמה שיגיעהו מעבודת הכורא
 והוא אמרו ופועל צדק כלום' עם חיותו פועל צדק והוא תכלית יושר המדות
 הוא הולך בתמימות ובשפלות ולא יתפאר ולא יתנשא במעשיו אבל יעטמו בעיניו
 ודובר אמת בלבבו ר"ל שלא ימצא בו אחת בפה ואחת בלב אבל לבו
 ופיו שוים בכל דבר שזוהו תכלית האמת ואיפשר שנרמז בו על התפלה כמאמר
 אודה ה' בכל לבי (מזמור ט ב) רמז על האמונות שהם חובת הלבבות. ואמ' (ג) לא
 רנן על ישונו ר"ל שנעשו לו קלות כחמורות ורנן הוא [252] מענין רכילות ר"ל
 שלא הוציא דבת ורכילות על חבריו ובכלל זה כל הרתקת לשון הרע והוא ענין
 לא עשה לרעהו רעה אפי' כדבור ובהוצאת דבה ושמיץ עליו וחרפה לא
 נשא על קרובו ר"ל לא סבל חרפה בני אדם להיותו עוור לקרובו כמה שאין
 ראוי לו לעשותו ושלא לחפות עליו. וי"ם נשא במקום השיא כלום' לא חרף את
 קרובו ולא רדפו. ואצלי לפרש לשמה זו שדרך כלל היטב מעשיו ונזהר מעשותם
 עד שלא השיא חרפה על אוהביו בהנהגותיו הקדומות או בהנהגות פחוחות וכדרך
 שאז"ל⁴ איזהו חילול השם כל שחכריו מתביישים משמועתו וכן אמרו⁵ שאלו
 לשלמה איזהו בן העולם הבא כל שהוא נגד זקניו כבוד כלום' שהם מתכבדים
 בו. (7) נבזה בעיניו נמאס רומז לשפלות הרוח וכוזות ענייני השררות וכבוד
 העולם זאת יראי ה' יכבוד על הרבנו בחכמים והתנהגו על פיהם ונשבע
 לחרע ר"ל גודר בעצמו לחמית תאוותיו ולנטות אל הקצה האחרון דרך רפואת
 נפשו ואמרו ולא ימיר רומז על זכירת חטאיו תמיד לחבוש⁶ בהם ולחוק
 בזכירתם גדריו וסייגיו עד שידבק בזאת ההנהגה רבוק תמיד לא שיתיאש ממנה
 כלל. ואמ' (ה) כספו לא נתן בנשך וכו' אם הכוונת על ענין הרבית הנה אינה ממין
 האחרות שהרי האחרות אין בהם עבירה מיוחדת ומתוך כך נראה שאף בזה רומז
 אל פעולת החסד והוא רומז על ענין הסתנת שהוא נותן אותה ק"צ הגון ומעלה
 נפשית שבו ולשם שמים והנשך משל ורמיון על הגמול רוצה בו שהוא לא נתן
 כספו על צד שיהיה ננמל כלל ממה שנתן אם גמול סן המסבל לעכרו ולפרסמו

(1) בכ"י תכונת חדשות בחסרות וגו'. (2) בכ"י כשיוכל. (3) בכ"י ובחיצתו.

(4) יומא פו ע"א. (5) ע' ביב יוד ע"ב. (6) נראה שצריך לומר לחשוב.

ואם נמול מפני הקולם במיני התתכרות והשררות והוא שאמרו בדרש¹) אשרי
 משכיל אל דל נותן אין כתי' כאן אלא משכיל זה שהוא משחרל ונותן בו בצנעא
 והוא מצלי גם ענין ושחר על נקי לא לקח כלום' אף על הצד שמותר
 לו ללקחו כענין מה שאמרו²) אגר בטיילא וכדרך מה שפירשנו בענין אל הפן
 אל מנחתם לא חסור אחד מהם וגו' (במדבר טז טו) שפירושו מצלי אינך צריך
 לחכמה [25b] ועיין אם שחרוני במנחה שלוהה ותשורת מסון שזה ממה שאין צריך לחוש
 בהנחתי אלא אף במה שהיה ראוי לי לקחת מהם והוא רכיבת בהמותיהם אחר
 שכל מהלכי היה בשכילם לצורך הנהגתם לא לקחתי מהם. כל זה להרחקה יתירה
 עד שלא יאחו אשורו בגוף העבירה ועל אלו ההנהגות וכיוצא בהם בעשיית
 האדם לפניו משורת הדין וכן כחומר מן המדות המנוגות אף במה שאינו גוף
 עבירה אמ' עושה אלה לא ימוט לעולם.

מזמור טז

(6) מכתם לדוד. כבר פירשנו שהוא שם א' סכלי הנגון ונראה שניגונו
 בקול נמוך וענין השם שקולו מן והם ר"ל שלם בעריכות. וי"ם אותו מזמור נכבד
 ומעומד מלשון כתם פו (שח"ש ה יא) וענין המזמור הוא תודאתו לאל ית' על
 הטובות אשר גמלתו ושהוא רבך בעבודתו ומרחיק שאר העבודות כלם והתחיל על
 זה שסרני אל לעולם כי כך לכר חסיתי ושמרני חנוין³) נמשכת בנעימא.
 (ג) אמרת לה' הוא אומר לנפשו כן אמרת לה' והודית לה' שהוא אדוניך כלום'
 קבלת אותו עליך באלוה וכן אמרת אליו טובתי כל עליך ר"ל רק מתורת
 חסד. ואיפשר מצלי לפרש אמרת לה' כלום' הגדלת ורוממת אותו מלשון את ה'
 האמרת (דברים כו יז) ומצאנוהו מן הקל דעת קצת שפירשו כן אמרו צדיק כי
 טוב (ישע' ג י) וכמו שפירשתי ג"כ בענין יומרוך למזמה (מזמור קלט) ואחיב הוא
 חוזר ואומ' לאל דרך קריאה אתה ה' טובתי כל עליך כלום' הטובה שעשית לי
 לא היתה מוטלת עליך לעשותה כי איני כראי אבל מצד החסד אתה עושה אותה
 ועוד (2) לקדושים אשר בארץ ה' כלום' בעבור הקדושים שכבר מתו והם
 בארץ אתה עושה אותה לי ורומז אל האבות כסאמ' זכור לאברהם וגו' (שמות
 לב יג) וכן רק באבותיך חשק וגו' (דברים י טו) וכן משמרו את השקועה (שם
 ז ח) ואדירי סמוך במקום מוכרת כמו חלוני שקופי' אטומים (מ"א ו ד) נטעי
 נעמנים (ישע' יז י) כלום' בשביל אותם הקדושים והאדירים והם שכל חפצי ומעיני
 בהם להרבות להם כפי יכלתי. ואמ' להודעת [26a] חרחיקו לכת ברכי וולתם (7) ירבו

(1) שריט כאן ומומ' מי"א. (2) כתובות קה ע"א. (3) חנוין פ"ס הוא
 וציל חשיון כי תחת האות הוז יש געיה להשוות שני חלקי הפסוק בג' טעמים. ולא להפוך
 את קיה לקטץ רחב כי בעלי המסורה היו מבטאים קיג וק"ח בשוה בקטציות הפה ואת
 הפתח בפתחית הפה כמנהג האשכנזים והתימנים ועוד.

עצבותם לאותם אשר אחר מהרו ר"ל שמתרו לעבודת אל אחר או ללכת בדרכי איש אחר זהו לברו מענין מחירות מכנין ק"ל. או נאמר דרך אהרת מלשון אירוסין מענין מהור ימהרנה לו (שמות כב טו) והעם יקרא במקומות אצל הש"י כלה וארוסה כמו שידעת. כל אס"ך נסכיהם מרס כלום' הלידה לי שאס"ך נסכיהם שהם מרס כלום' מגזל ומחמסם שהוא רם הנגזלים. וכל אשא את שמותם על שפתי ר"ל שמות הע"ז ע"ד והסירותי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (הושע ב"ט) [כי] (ה) ה' הוא לברו מנת חלקי וכוסי וגורלי כלם ענין חלק אלא שכפל ענין אחר במלות שונות. אתה תוסיך גורלי כלום' אתה עזרתני להיות זה החלק בא לגורלי ע"ד בא ליטהר מסייעין אותו¹.

(1) חבלים נפלו לי בנעימים² והוא שם כלומר בדבר נעים וערכ אף נחלת שפרה עלי ונחלת כמו נחלה ודרך בני אדם כשחלקו איזה דבר ביניהם שכל אחד הומה על החלק האחר ומתיישב בעצמו שמה היה חשוב³ יותר משלו אבל בחלוקה זו אינו כן אלא אף הנחלה הבאה לחלקי שפרה עלי ונתחבבה⁴ בעיני ואינו מהרהר על שאר המחלוקות אצלם⁵. ואם¹ אברך את ה' אשר יעצני ר"ל שהטת לבבי לבחור בזה החלק. אף לילות שהוא עת החתבודות יסרוני כליותי כלום' חקרתי בעצמי וכינותי בספרים ומצאתי דרכי המחקר מסכימים לחלקי כמו שידוע בפנות אמונות האל ית' במציאותו ואחרותו והעדר כל גשמות ממנו ולזה אמ' (ח) שויתי ה' לנגדי תמיד כלומר שכל מעשי פונים לתכלית אחת והיא עבודתו ית' כי הוא מיטיבני ובעזרתי כל אמותי סכל מעשי לנמות אחרי רבים להטות רק אחריו ית'. (ט) לכן שמה לבי ר"ל השכל כי הלב על א' מעניניו יונה על השכל ויגל כבודי ר"ל הנפש אף בשרי ישכון לבטח בעוד בהיים חייתי להשמר מכל נזק. וכדרש⁶ רמזו בו על התחיה כמו ישכון לבטח להחיותו ולהתקנג תקנוג נצחי. ואם' כידעתי מהנתנתי ומעשי (1) שלא תעזוב נפשי לאו. [26b] ושאלו פירושו הנג גיהנם כלום' לא תעזוב נפשי לרדת שם או בא דרך תוריי נפשי במקום גופי כלום' שלא תעזוב גופי בקבר אבל תוציאנו בזמן התחיה. ולא תתן חסידך לראות שחת ר"ל גיהנם והוא המקום המיוחד לתכלית תקונש אבל (י) תודיעני אורח חיים למעלה למשכיל שובע שמחות ליהנות מזיו המדך והוא ענין פניך ונעימות בימיך נצח ר"ל לעולם.

(1) שבת קד ע"א. (2) בכיאי בנעימים [כלום' כשיפול גורלי לעבודתך, חבלים ר"ל גורלות, נפלו לי בנעימים] והוא שם וגו' ונראה שהסופר שכתב כ"ר טעה בזה והשיטת את המוסגר. (3) ככ"ר היא חשובה. (4) ככ"י ושנתחבבה. (5) ככ"א כלל. (6) לא ידעתי מקורו.